

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา อำนาจ ความร่วมมือ และความขัดแย้งระหว่างผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส : กรณีศึกษา เขตอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 หลักการรวมอำนาจ (Centralization)

2.1.2 หลักการแบ่งอำนาจ (Deconcentration)

2.1.3 หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)

2.2 แนวคิดระบบอุปถัมภ์

2.3 แนวคิดของพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์

2.4 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Social Participation Theories)

2.5 ผลงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 หลักการรวมอำนาจ (Centralization)

หลักการรวมอำนาจ คือ หลักการปกครองที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ได้แก่ กระทรวง ทบวง และกรมต่าง ๆ ของรัฐ อำนาจขององค์กรส่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมายถึงองค์กรมหาเถรสมาคมอำนาจดังกล่าว ได้แก่ การวินิจฉัยสั่งการและการบังคับบัญชา ซึ่งมีอำนาจครอบคลุมทั่วประเทศและมีเจ้าหน้าที่ของส่วนกลางขึ้นตรงต่อกันตามสายบังคับบัญชาคอยดำเนินการให้เป็นไปโดยเรียบร้อย การรวมอำนาจนั้นทำให้เกิดระเบียบบริหารราชการส่วนกลางซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง (ประยูร กาญจนกุล, 2523: 30- 38) การรวมอำนาจมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีอำนาจที่ขึ้นตรงอยู่กับส่วนกลาง เพื่อที่จะสามารถใช้กำลังนั้นได้เด็ดขาดและทันทั่วทั้งหากมีความจำเป็นต้องใช้กำลังบังคับ และใช้เป็นปัจจัยในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยคำนึงถึงเสถียรภาพ

2. ชั้นสูงซึ่งเป็นหัวหน้าระดับ มหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราช มีอำนาจวินิจฉัยสั่งการได้ทั่วประเทศ องค์กรระดับภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นต้องต้องรอฟังคำสั่งจากส่วนกลาง

3. มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ที่ผู้ดำเนินการปกครองต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน
อย่างใกล้ชิดและขึ้นต่อกันตามลำดับชั้นบังคับบัญชา กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ผู้มีตำแหน่งสูงมีอำนาจ
บังคับบัญชาเหนือเจ้าหน้าที่ผู้มีตำแหน่งรองลงมาตามลำดับ โดยมีวินัยเป็นเครื่องบังคับและผู้มี
อำนาจบังคับบัญชาที่ต้องรับผิดชอบในราชการที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ปฏิบัติไปตามคำสั่งของตน
4. นโยบายในการปกครอง โดยส่วนกลางจะเป็นผู้กำหนดทิศทางให้ผู้อยู่ระดับล่างปฏิบัติ

ข้อดีของหลักการรวมอำนาจ

1. ทำให้เกิดความมั่นคง การรวมกำลังและอำนาจในการสั่งการบังคับบัญชาไว้ในส่วนกลาง
ทำให้นโยบายแผนงาน หรือคำสั่งเกิดผลโดยง่าย เป็นเหตุให้มีความมั่นคงโดยทั่วถึง กล่าวคือ
รักษาความสงบเรียบร้อยได้
2. ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการปกครอง เนื่องจากอำนาจบังคับบัญชาสั่งการแบบ
รวมศูนย์และมีเจ้าหน้าที่คอยปฏิบัติตามคำสั่งทำให้การปกครอง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ข้อเสียของหลักการรวมอำนาจ

1. เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้านเช่น วัฒนธรรมพื้นฐานทาง
สังคมศาสนาระบบการผลิต เป็นต้น การปกครองโดยการรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลางต่อทุกท้องถิ่น
จึงยากที่จะให้ผลดีในทุกพื้นที่
2. ทำให้เกิดความล่าช้าในการสั่งแก้ปัญหาเพราะเจ้าหน้าที่ต้องขึ้นต่อกันตามลำดับชั้น
ของการบังคับบัญชาทำให้จะต้องรายงานเสนอตามลำดับจนถึง ผู้บังคับบัญชาส่วน กลางทำให้เกิด
ความล่าช้า
3. ปัญหาและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นที่มีความ หลากหลายและแตกต่างกันที่
ผู้บริหารที่อยู่ส่วนกลางย่อมขาดความรู้ความเข้าใจดีเมื่อเทียบคนในท้องถิ่นนั้นๆ แล้วปัญหาและ
ความต้องการของคนถิ่นนั้นจึงไม่ได้รับการ แก้ไขได้อย่างถูกต้อง
4. ไม่สอดคล้องกับระบบประชาธิปไตย การรวมอำนาจไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนใน
แต่ละท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง

หมายเหตุ แนวคิดและทฤษฎี หลักการรวมอำนาจนี้สามารถใช้อธิบายการปกครองสงฆ์
เช่น การปกครองส่วนบน ขององค์กรสงฆ์ และอำนาจของเจ้าอาวาส

2.1.2 หลักการแบ่งอำนาจ (Decentralization)

หลักการแบ่งอำนาจ หมายถึง การบริหารที่ส่วนกลางได้จัดแบ่งอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการส่วนหรือบางขั้นตอนไปให้เจ้าหน้าที่ที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานของตน ซึ่งประจำอยู่ในเขตการปกครองต่าง ๆ ของประเทศให้วินิจฉัยสั่งการได้เองตามระเบียบแบบแผนที่ส่วนกลางกำหนด การแบ่งอำนาจให้เกิดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค (ประยูร กาญจนกุล, 2523: 37-40) ลักษณะสำคัญของการแบ่งอำนาจมีดังต่อไปนี้

1. ต้องมีผู้บริหารส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนกลางเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองทั่วประเทศ ซึ่งจะเป็นผู้จัดแบ่งอำนาจของตนไปให้แก่ส่วนภูมิภาค ถ้าไม่มีการบริหารราชการส่วนกลาง การแบ่งอำนาจก็ไม่มี
2. ต้องมีเจ้าหน้าที่ตัวแทนจากส่วนกลางประจำอยู่ตามส่วนต่างๆ ของประเทศ เช่น มณฑล จังหวัด อำเภอ เจ้าหน้าที่เหล่านี้ปฏิบัติงานในฐานะตัวแทนของส่วนกลางมีอำนาจถอดถอนและควบคุมบังคับบัญชา
3. ส่วนกลางจะแบ่งอำนาจให้ส่วนภูมิภาคเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะบางขั้นตอน แล้วแต่ส่วนกลางจะเห็นสมควรและจะเรียกคืนเมื่อไรก็ได้

ข้อดีของการแบ่งอำนาจ

1. เป็นขั้นต้นที่จะนำไปสู่การกระจายอำนาจ คือ ในส่วนขององค์กรภูมิภาคได้เรียนรู้ที่จะทำและตัดสินใจในงานนั้น ๆ เองและเตรียมที่จะมีการกระจายอำนาจได้ง่ายขึ้น ส่วนของประชาชนได้ฝึกฝนที่จะรับทราบและเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองเพิ่มขึ้นอีกระดับหนึ่ง
2. ช่วยให้ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นมีการประสานงานกันดี โดยมีเจ้าหน้าที่ตัวแทนจากส่วนกลางเป็นตัวเชื่อมโยงในการประสานงานติดต่อ

3. ทำให้การปฏิบัติงานรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะงานที่ไม่ต้องรอคำสั่งจากส่วนกลาง

ข้อเสียของการแบ่งอำนาจ

1. เป็นอุปสรรคในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย ส่วนกลางยังต้องส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำในแต่ละท้องถิ่น นั้นแสดงให้เห็นว่า ส่วนกลางไม่เชื่อมั่นในความสามารถของท้องถิ่นว่าจะสามารถบริหารงานหรือปกครองตนเองได้
2. ก่อให้เกิดความล่าช้าในส่วนที่องค์กรส่วนกลางยังไม่แบ่งอำนาจให้
3. ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อท้องถิ่นนั้น

หมายเหตุ หลักการกระจาย และการกระจายอำนาจนี้ใช้อธิบาย การปกครองสงฆ์ที่มีระดับ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด, เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล

2.1.3 หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)

หลักการกระจายอำนาจ หมายถึง การปกครองในท้องถิ่นที่มอบอำนาจการตัดสินใจให้แก่สภาที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นปฏิบัติการในขอบเขตอำนาจของตนเอง และมีเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่น (Encyclopedia of Britannica, อ้างใน รุ่งโรจน์ เรืองทรัพย์, 2540: 18)

แนวทฤษฎีดั้งเดิมได้ให้ความหมายของการกระจายอำนาจไว้ 2 ลักษณะดังนี้

1. การกระจายอำนาจตามอาณาเขต คือ การที่แต่ละท้องถิ่นได้รับอำนาจดำเนินการบริการสาธารณะภายในเขตของแต่ละท้องถิ่น และท้องถิ่นมีอิสระบางประการในการปกครอง
2. การกระจายอำนาจตามกิจการ หมายถึง การมอบอำนาจให้องค์กรการสาธารณะจัดทำกิจการประเภทใดประเภทหนึ่ง เพื่อให้มีอิสระในการดำเนินการให้สมแก่เทคนิคของงานนั้น

อย่างไรก็ตาม แนวทฤษฎีการกระจายอำนาจสมัยใหม่ไม่เห็นด้วยที่ว่าการพิจารณาการกระจายอำนาจแยกออกเป็น การกระจายอำนาจตามอาณาเขต หรือตามกิจการ แต่ควรพิจารณาว่าอยู่ที่องค์กรที่มีอำนาจทำหน้าที่ตัดสินใจ ถ้าอำนาจอยู่ที่องค์กรเดียว นั้นหมายถึง การรวมอำนาจแต่ถ้าอยู่หลายองค์กร เรียกได้ว่าเป็นการกระจายอำนาจ เพราะฉะนั้นจึงสามารถพิจารณาแนวความคิดการกระจายอำนาจได้ 2 ประการ

1. การกระจายอำนาจการบริหาร (Administrative Decentralization) หมายถึง การมอบหรือการโอนอำนาจให้หน่วยงานต่าง ๆ
2. การกระจายอำนาจทางการเมือง (Political Decentralization) เป็นการกระจายอำนาจให้ชุมชนต่างๆ ปกครองตนเอง ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจทางการเมืองและการปกครองอย่างเด็ดขาดโดยการนำอำนาจของส่วนกลางไปให้องค์กรทางปกครองท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ กล่าวคือการลดอำนาจของหน่วยงานภูมิภาคลงจนอาจไม่มีหน่วยงานภูมิภาคในที่สุด การกระจายอำนาจทางการเมืองนี้ ประชาชนในองค์กรท้องถิ่นมีอำนาจควบคุมดูแลกิจกรรมสาธารณะของท้องถิ่น

โดยสรุป ลักษณะสำคัญของหลักการกระจายอำนาจมีดังต่อไปนี้

1. มีองค์กรเป็นฐานะนิติบุคคล
2. มีสภาและผู้บริหารระดับท้องถิ่น โดยมีประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของสภาท้องถิ่น การเลือกผู้บริหารองค์กรท้องถิ่นอาจมาจากสภาหรือประชาชนโดยตรงก็ได้
3. มีอิสระในการปกครองและการบริหารงานของตนเอง หน่วยงานท้องถิ่นนั้นมีได้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของส่วนกลางเหมือนการปกครองส่วนภูมิภาค

4. มีงบประมาณและรายได้เป็นของตนเอง ตามหลักการกระจายอำนาจนั้น องค์กรท้องถิ่นมีงบประมาณแตกต่างหากจากส่วนกลาง โดยออกมาในรูปแบบการเก็บภาษีท้องถิ่น หรือเงินอุดหนุนต่าง ๆ มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของตนเอง มีเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง

ข้อดี ของการกระจายอำนาจ

1. สนองความต้องการของท้องถิ่นได้ดีขึ้น การบริหารงานหรือกิจกรรมสาธารณะเป็นไปสำหรับเฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ ผู้บริหารงานก็เป็นผู้เข้าใจปัญหาและความต้องการของคนในท้องถิ่น เพราะได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากคนในท้องถิ่น

2. เป็นการแบ่งเบาภาระขององค์กรราชการส่วนกลางที่มีภารกิจเกี่ยวกับผลประโยชน์ของประเทศมากมาย

3. กระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทางกฎหมาย เพราะประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้มีผลได้ผลเสียต่อการดำเนินการสาธารณะใด ๆ และในการเข้ามามีส่วนร่วมทำให้ประชาชนรู้จักรับผิดชอบร่วมกันคิดถึงประโยชน์ของท้องถิ่นของตน

ข้อเสียของการกระจายอำนาจ

1. อาจเป็นภัยต่อเอกภาพทางการเมืองและความมั่นคงของประเทศอันเกิดจากการกระจายอำนาจมากเกินไป ทั้งยังอาจทำให้เกิดการแก่งแย่งระหว่างท้องถิ่นซึ่งต่างมุ่งรักษาผลประโยชน์ของท้องถิ่นตน โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดแก่ท้องถิ่นอื่นหรือแก่ส่วนรวมในระดับประเทศ ได้

2. ทำให้เกิดความสับสนเนื่องเพราะการแยกงบประมาณเป็นส่วน ๆ ทั้งต้องมีเจ้าหน้าที่และเครื่องมือเครื่องใช้เป็นของตนเอง ซึ่งไม่อาจหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันได้ด้วยท้องถิ่นอื่น ๆ

2.2 แนวคิดระบบอุปถัมภ์

แนวคิดเรื่องของการอุปถัมภ์ในสังคมไทยหรือในสังคมพระสงฆ์เป็นสังคมที่มีแนวคิดในด้านความสัมพันธ์อุปถัมภ์ในทางสังคมวิทยา และได้มีนักปรัชญาได้กล่าวถึงแนวความคิดในระบบอุปถัมภ์ดังนี้คือ

อภินันท์ รพีพัฒน์ (อ้างใน อาริรัตน์ พงศ์ศักดิ์, 2545: 9) ได้กล่าวว่าระบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของสังคมไทย เนื่องจากเป็นสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลลดหลั่นจากบนมาสู่ล่าง นั่นคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะตำแหน่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกอุปถัมภ์ที่มีฐานตำแหน่งสูงกว่าและผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานต่ำกว่านอกจากนี้ระบบอุปถัมภ์ยังเป็นผลมาจากความเชื่อของสังคมไทยในเรื่อง บุญกรรม และเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทองทรัพย์สินอันอาจ วาสนา

เป็นเพราะกรรมที่ทำได้แต่ปางก่อน คนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุที่บุญบารมีที่ได้สะสมไว้แต่ปางก่อน เมื่อมีการยึดถือความแตกต่างในระดับสูง-ต่ำ ของฐานะตำแหน่งเป็นหลักเราจึงพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แตกต่างกันในฐานะตำแหน่งเป็นแบบที่มีความสำคัญยิ่งในการจัดระเบียบสังคม ในด้านพฤติกรรมความสัมพันธ์ที่สำคัญและเห็นได้ง่ายที่สุดคือความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้องเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจการเมือง และสังคมก็ตาม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เองที่เราเรียกว่า ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ เนื่องจากโครงสร้างสังคมไทยประกอบด้วยความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมกันเป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งโดยตลอดทั้งสังคม ทำให้เกิดโครงสร้างสัมพันธ์กลุ่มผู้อุปถัมภ์ในแนวดิ่งหมายถึง ผู้อุปถัมภ์มีสถานะในสังคมสูงและให้การอุปถัมภ์ผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่า

สนิท สมักรการ (2532: 25-29) แบ่งออกได้ 4 รูปแบบ คือ

1. ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน นับว่าเป็นระบบเก่าแก่มากระบบหนึ่งในสังคมไทยตามวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างญาติอา-อาโส (พี่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย) กับญาติผู้น้อง (น้อง ลูก หลาน เหลน) เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างชัดเจนเป็นระบบที่เก่าแก่สุดระบบหนึ่งในสังคมไทยและน่าจะเป็นระบบที่คงทนถาวรที่สุดด้วย

2. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย ความเป็นเพื่อนในสังคมไทยปรากฏออกมาได้หลายรูปแบบ เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนร่วมชั้น เพื่อนสถานการศึกษา และเพื่อนตาย เป็นต้น ความคาดหวังระหว่างเพื่อนเป็นไปอย่างลึกซึ้งและหนักแน่นมากกว่าบางสังคม เพื่อนในสังคมไทยคาดหวังต่อกันและกันมากกว่า ความเป็นเพื่อนแท้จึงมักจะวัดกันได้ด้วยพฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันหรือการที่เพื่อนซึ่งมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันหรือการที่เพื่อนซึ่งมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่า ให้ความช่วยเหลือเพื่อนที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำกว่า หากเพื่อนผู้มีฐานะสูงกว่าให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนผู้ด้อยฐานะอย่างสม่ำเสมอแล้วความสัมพันธ์ที่เพื่อนก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จนถึงขั้นกลายเป็นญาติสนิทกันก็ได้ เพื่อนผู้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามสติปัญญา และความสามารถที่ตนมีอยู่ การตอบแทนบุญคุณบางครั้งก็แสดงออกมาด้วยการนำสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ มาให้ในโอกาสอันควร

3. ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่าง ๆ ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ตาม มักจะถูกมองในแง่ลบอยู่ตลอดเวลาว่าระบบอุปถัมภ์ทำให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพซึ่งก็มีส่วนจริงอยู่บ้าง การใช้ระบบอุปถัมภ์มากเกินไปก็อาจก่อให้เกิดความระส่ำระสาย เกิดการเสียขวัญและเสียกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานผู้อยู่นอก

สำหรับในสังคมไทยระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพหรือข้ามอาชีพนี้อาจจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มข้าราชการกับพ่อค้า และกลุ่มนักการเมืองกับชาวนา การอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับพ่อค้าเป็นไปในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านวัตถุประสงค์ระหว่างกัน มากกว่าคือ ฝ่ายข้าราชการอำนวยความสะดวกประโยชน์บางประการให้แก่พ่อค้า นักธุรกิจ ซึ่งจะเป็นฝ่ายทดแทนบุญคุณหรือตอบแทนด้วยการให้เงินทองหรือทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่นส่วนความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองกับชาวนาชาวไร่ นั้น จะเห็นได้ชัดเจนเมื่อใกล้เลือกตั้ง

สำหรับแนวคิดทางพุทธศาสนากับระบบอุปถัมภ์นั้นเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันเพราะการที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความกตัญญูและการตอบแทนโดยและการอนุเคราะห์กันตามสายเครือญาติหรือการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส ซึ่งมักจะเห็นได้จากคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น ทิศทั้ง 6 คือ 1. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาบิดา 2. ทิศเบื้องขวา ได้แก่ อาจารย์ 3. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา 4. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ เพื่อน ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ทาส คนรับใช้ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะพราหมณ์ (อ้างใน สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎก, 2539: 363) ซึ่งจะอธิบายว่าการที่เราอยู่ในความคิดในเรื่องของทิศทั้ง 6 ตามแนวของพระพุทธศาสนา นั่นคือการยึดในระบบอุปถัมภ์นั่นเองซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมเช่น บิดามารดากับบุตร ศิษย์กับอาจารย์ เพื่อนร่วมงาน ในองค์กร และ ผู้ที่มีฐานต่ำกว่า เช่น คนใช้ ลูกน้อง ซึ่งในแนวคิดของพระพุทธศาสนามุ่งที่จะให้คนในสังคมไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์แบบใดจะต้องอุปถัมภ์กันช่วยเหลือกัน จึงทำให้แนวคิดของระบบอุปถัมภ์กับพุทธศาสนาไปด้วยกันและอยู่คู่กัน

Spicer (1952) (อ้างในทัศนีย์ ทองสว่าง, 2549: 305 – 306) ได้ชี้ให้เห็นว่าพนักงานส่งเสริมการเกษตรควรจะได้ใช้วิธีการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ทุกๆ ขั้นตอน เช่น ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนอภิปราย แสดงความ

คิดเห็น และข้อเสนอแนะต่อปัญหาต่างๆ ตลอดจนผลประโยชน์ที่จะได้รับการแนะนำวิทยาการ
 แผนใหม่ และการบริหารงานการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมขององค์กรนั้นไม่เพียงแต่ทำให้
 ประชาชนรู้สึกว่าได้มีโอกาสที่จะพัฒนาความรู้สึกความต้องการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ช่วยให้
 เขาสามารถดำเนินการปรับปรุงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

Reeder (1947) (อ้างในทัศนีย์ ทองสว่าง, 2549: 305 – 306) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม
 ทางสังคม คือ การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) ซึ่งรวมถึงการมี
 ส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

โดยปกติการที่คนมารวมกันเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างนั้นอาจจะมีพลังผลักดันหรือ
 อาจจะถูกบังคับให้เข้าร่วม การบังคับให้เข้าร่วมก็ไม่ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางสังคม แนวความคิด
 ของการมีส่วนร่วมทางสังคมนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิดของการพัฒนาชุมชนให้เรื่องการ
 พัฒนาชุมชนนั้น อาจกล่าวได้ว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมพัฒนาโดยความสมัครใจ

การมีส่วนร่วมในการกระทำทางสังคมอาจแบ่งออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการยอมรับความคิดและการปฏิบัติใหม่ ๆ เช่น การยอมรับการ
 วางแผนครอบครัว การใช้ยาเคมี การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการสาธารณสุขแผนใหม่ เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ
 สะพาน ทำนบ หรือเขื่อน ศาลาประชาคม เป็นต้น
3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม
 เกษตรกร กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน
 และการปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ
4. การเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านและกิจกรรมของกลุ่มเด็ก ๆ โดยปกติการยอมรับวิทยาการ
 แผนใหม่ และการมีส่วนร่วมทางสังคมนั้นอาจพิจารณาได้ว่าย่อมมาก่อนการยอมรับในวิทยาการแผน
 ใหม่

กล่าวโดยสรุปหลักการมีส่วนร่วมทางสังคม (อ้างในทัศนีย์ ทองสว่าง, 2549: 305 –
 306) ได้กล่าวถึงลักษณะองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมทางสังคมว่า มี 5 องค์ประกอบดังนี้ คือ

1. การเป็นสมาชิก (Membership)
2. การเข้าร่วมประชุม (Attendance)
3. การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ (Contribution)
4. การเป็นกรรมการ (Membership on Committies)
5. การดำรงตำแหน่งต่าง ๆ (Holding Offices)

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ พัฒนาขึ้นมาโดยยึดหลักการวัดได้จากลักษณะภายนอก (Explica) ปัญหาในการใช้เครื่องมือวัดนี้อยู่ที่การปรับปรุงใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกัน

2.5 ผลงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่องของพระสงฆ์กับชุมชนในประเด็นความร่วมมือและความขัดแย้ง มีดังนี้คือ

ปทุมรัตน์ ต่อวงศ์ (2539) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนหรือผู้นำชุมชนว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ “การจัดการกับความขัดแย้งของชุมชนบทเชิงใหม่”

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูปมีกระบวนการ “แบบธรรมาธิปไตย” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่คนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนแบ่งเป็น 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยหลักหรือปัจจัยโดยตรงประกอบด้วย ความสามารถพิเศษ หรือ คุณลักษณะเฉพาะของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ/ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ที่ปฏิบัติตนในพระธรรมวินัย และกระบวนการบริหาร และการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงิน เป็นต้น .

2. ปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อม ทำเล ที่ตั้ง บรรยากาศในวัด เช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่น ๆ

กฤษดา มมตะขบ (2543) กล่าวว่า พระภิกษุส่วนใหญ่อยู่ในวัดที่ราษฎร หรือ มีผู้มีบารมีตามท้องถิ่นต่าง ๆ สร้างไว้ ดังนั้นชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ จึงขึ้นอยู่กับชุมชนมากกว่า กล่าวได้ว่า อำนาจทางเศรษฐกิจของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน หรือ รัฐ เพราะฉะนั้น ชุมชนจึงมีอำนาจควบคุมพระสงฆ์ในชุมชนของตนเอง “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อโครงสร้าง อำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505”

สยาม ใจคำมา (2547) ได้กล่าวถึง ความมั่นคงของพระสงฆ์ว่า นอกจากจะมีตำแหน่งทางการสงฆ์แล้วจะต้องมีอำนาจทางการเงินและมีลักษณะเป็นกลุ่มทางสังคม นั่นคือ การสร้างบารมีหรือการสร้างเส้นสายของตนเองในชุมชน หรือ กับพระในเขตปกครอง “นันทาพุทธทัศน์ : วิถีพุทธวิถีไทย”

ศุภกุล เกียรติสุนทร (2537 : บทคัดย่อ) พบว่ากิจกรรมของวัดที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาประกอบด้วย

1. กิจกรรมด้านการประสานงานกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาชุมชน
2. กิจกรรมการจัดสวัสดิการการควบคุมดูแลรักษาศาสนสมบัติและศาสนบุคคล
3. กิจกรรมด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรม
4. กิจกรรมด้านการจัดศาสนาศึกษาเพื่อประชาชน
5. กิจกรรมด้านการบริหารกิจกรรมพระศาสนาภายในวัด
6. กิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์
7. กิจกรรมด้านการเผยแพร่ศาสนธรรม

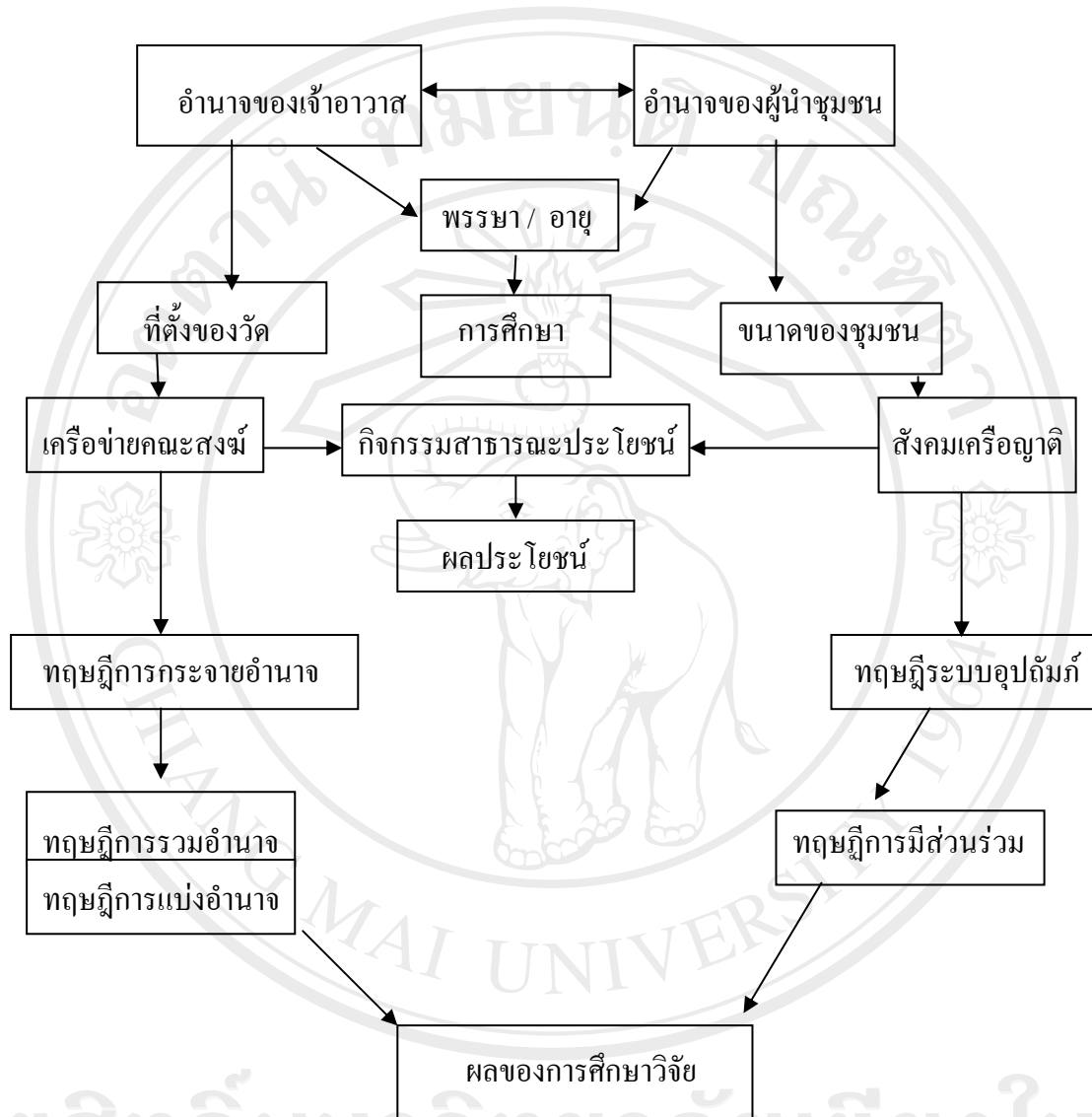
วิสูตร ธนชัยวัฒน์. กล่าวไว้ในพระราชบัญญัติการปกครองสงฆ์ 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2547 กำหนดให้พระสงฆ์มีบทบาทมากในการที่ใช้อำนาจในการทำกิจการของวัดโดยกำหนดอำนาจของพระสงฆ์โดยเฉพาะอำนาจของเจ้าอาวาสหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามมาตรา 37 บอกไว้ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

อำนาจของเจ้าอาวาส ตามมาตรา 38 ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งไม่ชอบโดยพระธรรมวินัยกฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

2.6 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ภาพ 2.1 กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย